

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/348923712>

AKRAN ZORBALIĞINI ÖNLEMEDE BİBLİYOTERAPİ YÖNTEMİNİN KULLANIMI

Conference Paper · January 2019

CITATIONS
0

READS
8

2 authors:

P. Oya Taneri

Middle East Technical University

50 PUBLICATIONS 98 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)

Ozlem Ozbek

Çankırı Karatekin University, Çankırı, Turkey

21 PUBLICATIONS 49 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:

This article will help my project related to Teaching and Learning in Changing Times [View project](#)

SCHOOL SHOWS AS EXTRACURRICULAR PROGRAM: TEACHER AND STUDENT VIEWS [View project](#)

ULEAD 2019 Annual Congress: ICRE

**ULEAD 2019
ANNUAL CONGRESS**
10th International Congress of Research in Education
10. Uluslararası Eğitimde Araştırmalar Kongresi
ICRE-2019

20-22 April 2019
Alanya/TURKEY

ulead.org.tr
ulead2019.ulead.org.tr
ulead.congress.gen.tr

“ Road to Awareness
for the Future of Education
*Eğitimin Geleceği İçin
Farkındalığın Yolu* ”

X. International Congress on Research in Education (ICRE)

X. ULUSLARARASI EĞİTİMDE ARAŞTIRMALAR KONGRESİ

Editör
Prof. Dr. Dinçay KÖKSAL

Ekim, 2019

ULEAD 2019 Annual Congress: ICRE

X. ULUSLARARASI EĞİTİMDE ARAŞTIRMALAR KONGRESİ TAM METİN KİTABI

Editör

Prof. Dr. Dinçay KÖKSAL

Bu kitabın basım, yayın, satış hakları Uluslararası Eğitim Araştırmacıları Derneği'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz.

Yayıncı Sertifika No : 35376

Baskı : Uluslararası Eğitim Araştırmacıları Derneği

ISBN : 978-605-82193-7-3

İçindekiler

TECHNOLOGY INTEGRATION IN ENGLISH CLASSES FROM TEACHERS' PERSPECTIVES.....	1
TEACHERS' USE OF L1 IN TURKISH EFL SECONDARY SCHOOLS.....	7
KIRGIZ ÖĞRENCİLERİN TÜRKİYE'DEKİ STAJ DÖNEMLERİYLE İLGİLİ BİR ARAŞTIRMA	14
WHY IS IT CHALLENGING TO WRITE CRITICAL REFLECTIONS FOR EFL TEACHER TRAINEES?.....	37
4-6 YAŞ ÇOCUK EĞİTİMİ VE ETKİNLİKLERİ PROGRAMINA KATILAN ANNELERİN PROGRAM HAKKINDAKİ VE PROGRAMIN ÇOCUKLARI İLE OLAN İLİŞKİLERİNE ETKİSİNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ	43
ANNE EĞİTİM PROGRAMININ ANNE ÇOCUK İLİŞKİSİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ ...	53
AKRAN ZORBALIĞINI ÖNLEMEDE BİBLİYOTERAPİ YÖNTEMİNİN KULLANIMI.....	61
THE ROLE OF PSYCHO-SOCIAL CONTEXTUAL VARIABLES IN LEARNERS' ENGAGEMENT IN ACADEMIC STUDIES	82
İLETİŞİM BECERİLERİNİN EĞİTİME YANSIMALARI	92
LİSE ÖĞRENCİLERİNDE ZORBALIK.....	98
ÇOCUKLARDA İNTERNET BAĞIMLILIĞININ ÇOCUĞUN UYKU BOZUKLUĞU ÜZERİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ: RANDOMİZE KONTROLLÜ ÇALIŞMALARIN SİSTEMATİK DERLEMESİ.....	103
ŞİDDET İÇEREN BİLGİSAYAR OYUNLARININ ÇOCUKLARDA SALDIRGAN DAVRANIŞ ÜZERİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ: RANDOMİZE KONTROLLÜ ÇALIŞMALARIN SİSTEMATİK DERLEMESİ.....	111
SOSYAL BİLİMLER LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN BLOK TABANLI PROGRAMLAMAYA YÖNELİK KAYGILARI, BİLİŞSEL YÜKLERİ VE BAŞARILARI ARASINDAKİ İLİŞKİ	117
ÖĞRETMEN ADAYLARININ DEMOKRATİK EĞİLİMLERİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA.....	124
STUDENTS' SPATIAL PERCEPTION FOR 3D PRINTING IN ARCHITECTURAL EDUCATION.....	134
MATEMATİK ÖĞRETMENİ YETİŞTİRMEDE ÇAĞDAŞ YAKLAŞIMLAR VE MATEMATİK ÖĞRETİMİ İÇİN YENİ MODELLER	141
ÖĞRENCİLERİN SOSYAL MEDYA KULLANIMI VE TUTUMLARININ FARKLI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ.....	156
ÖĞRENCİLERİN TEKNOLOJİYE İLİŞKİN TUTUMLARININ FARKLI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ	162
YALNIZLIK VE SOSYAL MEDYA KULLANIMI ÜZERİNE BİR İNCELEME.....	169
İNTERNET VE BİLGİSAYAR KULLANIMI ÜZERİNE BİR İNCELEME.....	179

AKRAN ZORBALIĞINI ÖNLEMEDE BİBLİYOTERAPİ YÖNTEMİNİN KULLANIMI

Pervin Oya Taneri

Çankırı Karatekin Üniversitesi, oyataneri@karatekin.edu.tr

Özlem Yeşim Özbek

Çankırı Karatekin Üniversitesi, ozbek@karatekin.edu.tr

Nalan Akduman

Milli Eğitim Bakanlığı, akdumannalan@gmail.com

Ayşegül Şahin

Çankırı Karatekin Üniversitesi, aysrpd@gmail.com

Özet

Bir kişinin, diğer bir kişi veya kişiler tarafından kasıtlı, olarak bir süre olumsuz davranışlarla maruz kalması olarak tanımlanan akran zorbalığı, dünyada ve Türkiye’de ilkökul öğrencileri arasında giderek artan bir sorun haline almıştır. Araştırmalar zorbalığının erken yaşlarda önleyici programlar yardımıyla azaltılabileceğine işaret etmektedir. Hikâyelerin eğitim ve farkındalık amaçlı kullanımı anlamına gelen bibliyoterapi, akran zorbalığını önlemede son yıllarda sıkça başvurulan yöntemlerden biridir. Alan yazında Türkiye’de bibliyoterapinin akran zorbalığını önleme amacıyla kullanımını içeren sınırlı sayıda çalışmaya rastlanmıştır. Bu araştırmanın amacı bibliyoterapi yöntemini tanıtmak, bibliyoterapi uygulamaları sırasında dikkat edilmesi gereken noktaları vurgulamak, bu konuyla ilgili çalışmaları gözden geçirmek ve örnek bir bibliyoterapi uygulaması sunmaktır. Çalışmanın bibliyoterapinin akran zorbalığını önleme amacıyla kullanımını konusunda bir model oluşturmasının yanı sıra, bu konuda farkındalık yaratması umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Akran zorbalığı, zorbalığı önleyici programlar, bibliyoterapi, çatışma çözümü, eleştirel analiz.

Abstract

Bullying as defined deliberately exposure to negative behavior of a person by other person/persons has a growing problem among primary school students in the state of the world and in Turkey. Research suggests that bullying can be reduced with early prevention programs. Bibliotherapy, which means the use of stories for educational and awareness purposes, is one of the most frequently used methods to prevent peer bullying in recent years. Literature review showed there is limited number of study on bibliotherapy in order to prevent bullying in Turkey. The aim of this study is to introduce bibliotherapy method, to emphasize the points to be considered during bibliotherapy applications, to review the studies on this subject and to present a sample bibliotherapy application. The study is not only a model for the use of bibliotherapy for the prevention of peer bullying, but it is also important for raising awareness on this issue.

Key words: Peer bullying, anti-bullying programs, bibliotherapy, conflict resolution, critical analysis.

GİRİŞ

Bir kişi, diğer bir kişi veya kişiler tarafından kasıtlı, tekrarlı ve en azından bir süre devam eden olumsuz davranışlarla karşı karşıya bırakılıyorsa bu durum zorbalık olarak adlandırılır (Olweus,1987). Zorbalık fiziksel (vurmak itmek, tekme atmak, saç çekmek, bireyin eşyalarına zarar vermek), psikolojik (oyunlara sokmamak, yok saymak), sözel (alay etmek, ad takmak, incitici sözler söylemek), cinsel (uygunsuz olarak dokunmak, sarkıntılık yapmak) ve siber (sanal ortamda birey hakkında dedikodu yaymak, resimlerini paylaşmak, tehdit etmek, bilgisayar korsanlığı) olabildiği gibi doğrudan ya da dolaylı olarak da gerçekleşebilir. Olweus’a göre (1987) bir davranışın zorbalık olabilmesi için şiddet içeren davranışın sürekli ve kasıtlı olmasının yanın da zorba ile mağdur arasında güç dengesizliğinin de olması gerekir.

ULEAD 2019 Annual Congress: ICRE

Tipik olarak, zorbalığı yapan bireyler zorba, zorbalığa uğrayanlar kurban/mağdur ve zorbalığa seyirci kalan bireyler seyirci olarak adlandırılmaktadır.

Zorbalığın bazı etkileri kısa vadeliyken bazı etkileri yetişkinliğe kadar sürebilir. Zihinsel sağlığın bozulması, madde kullanımı ve intihar da dahil olmak üzere birçok olumsuz durum zorbalıkla bağlantılı olabilir. Zorbalık, zorbalığı yapanlar, zorbalığa uğrayanlar ve zorbalığa seyirci kalanlar da dahil herkesi etkileyebilir:

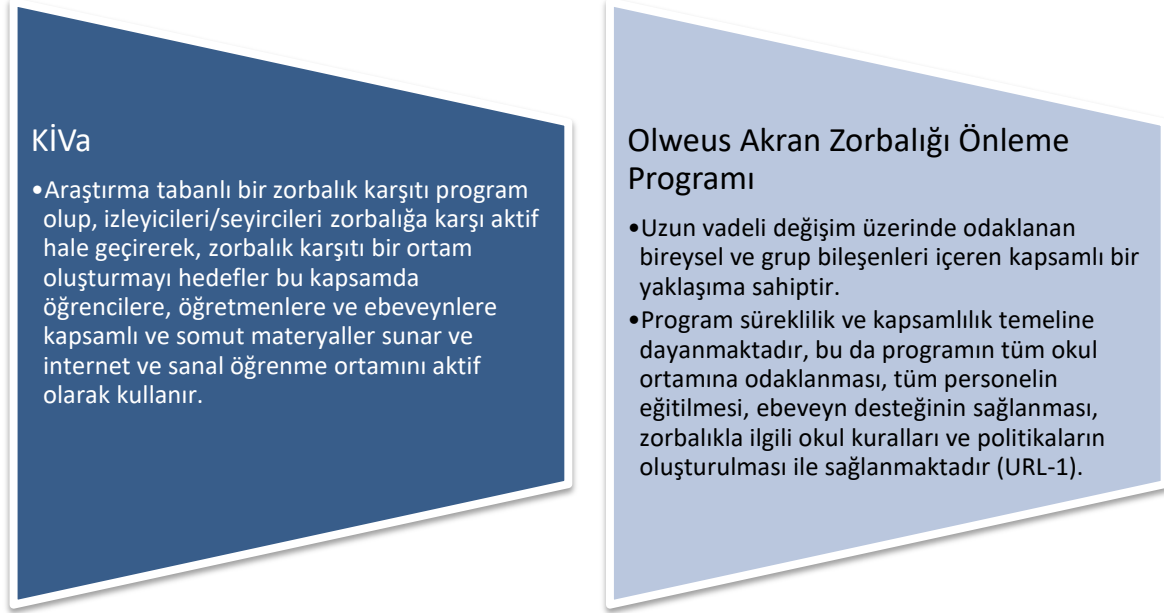
- Başkalarına *zorbalık yapan çocukların*, ergenlikte ve yetişkinlikte alkol ve ilaç bağımlısı olma, şiddet içeren/kavgacı/ saldırgan davranışlar sergileme ve okulu bırakma olasılıkları daha yüksektir. Zorbalar ayrıca sosyal ilişkileri sürdürme zorluğu yaşarlar ve düşük okul performansı gösterirler. Zorbalığın zorba üzerindeki uzun vadeli etkileri arasında, yetişkinlikte eş veya çocuk istismarı riski, anti-sosyal davranış riski, madde bağımlılığı ve eğitimi sürdürme veya istihdam edilme olasılığının azalması sayılabilir (Hurley, 2019).
- *Zorbalığa maruz kalan çocuklar (mağdurlar)* zihinsel, psikolojik ve akademik sorunlar yaşamaktadır. Genellikle düşük akademik başarı, kronik depresyon, benlik saygısının azalması, kendine zarar verme eğilimi, intihar düşünceleri, intihar planları ve intihar girişimleri, travma sonrası stres bozukluğu, genel sağlığın zayıf olması, madde bağımlılığı, ruh sağlığı hastalıkları ve yaşam boyu kişilerarası ilişkilerle ilgili zorluklarla karşılaşır (Gini & Pozzoli, 2009; Hurley, 2019; Lereya ve ark., 2015, Nansel, Craig, Overpeck, Saluja, & Ruan, 2004; Ttofi ve ark., 2011). Mağdurların hayal kırıklığı, öfke ve saldırgan davranışları da zorbalıkla bağlantılıdır (Nansel, Overpeck, Haynie, Ruan & Scheidt, 2003).
- Benzer şekilde *zorbalığa tanık olan çocuklar (izleyiciler)* de genellikle zorbaların gücünden korkarlar ve kurban olma korkusuyla araya girmekten kaçınırlar. Bu çocuklarda depresyon ve anksiyete dahil olmak üzere ruh sağlığı sorunlarında ve okul devamsızlığında bir artış görülebilir.

Zorbalığın tüm toplum üzerinde yansımaları konusundaki farkındalığın artmasıyla birlikte, çocukluk çağı zorbalığının ya da akran zorbalığının yok edilmesi ve önlenmesinin ne kadar elzem bir konu olduğu anlaşılmaktadır. Akran zorbalığı dünyada uzun süredir tartışılmakta; tüm toplumu etkileyen bir halk sağlığı problemi olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda zorbalık önleme programları ile ilgili araştırmaların sayısı önemli ölçüde artmıştır. Türkiye’de de akran zorbalığı olaylarının sayısı her geçen gün artmaktadır. 2015 yılında yapılan bir araştırmada ilkökul 4. sınıf öğrencileri en az ayda bir defa zorbalığa maruz kaldıklarını belirtmiş, bu oran alt grup okullar için %48 ve üst grup okullar için %37 olarak rapor edilmiştir (TIMSS, 2015). Bu bakımdan akran zorbalığının önlenmesinde okulların, ailelerin ve toplumun zorbalığın ve sonuçlarını anlamaları, zorbalığın azaltılması ve ortadan kaldırılması konusunda birlikte hareket etmeleri önemlidir.

Tüm dünyada zorbalık önleme programlamasına duyulan ilgi ve ihtiyaç her geçen gün artmaktadır. Birçok meta analiz araştırmasında, akran zorbalığının önleyici programlarla azaltılabileceği vurgulanmaktadır (Evans, Fraser & Cotter, 2014; Jiménez-Barbero ve ark., 2016; Lee, Kim & Kim, 2015; Salmivalli, Poskiparta, Ahtola ve Haataja, 2013; Ttofi and Farrington, 2011). Akran zorbalığının başlamasını önlemek veya zorbalığı azaltmak için tasarlanan programların etkinliğini ölçen oldukça az sayıda deneysel çalışma yapılmıştır (Bradshaw, 2015; Jiménez-Barbero ve ark. 2016). Zorbalığı önlemeye dönük programlar üzerinde yapılan meta analizlerde en etkili zorbalık önleme programlarının ortak özelliklerinin (a) farklı ortamlarda, (b) çok bileşenli ve (c) okul çapında zorbalık ve saldırganlığı azaltmak programları olduğu sonucuna varılmıştır (Farrington & Ttofi, 2009).

ULEAD 2019 Annual Congress: ICRE

Alan yazında en başarılı iki program olarak (1) KİVa ve (2) Olweus Akran Zorbalığı Önleme Programı öne çıkmaktadır (Ttofi & Farrington, 2011).

Şekil 1: KİVa ve Olweus Akran Zorbalığı Önleme Programı

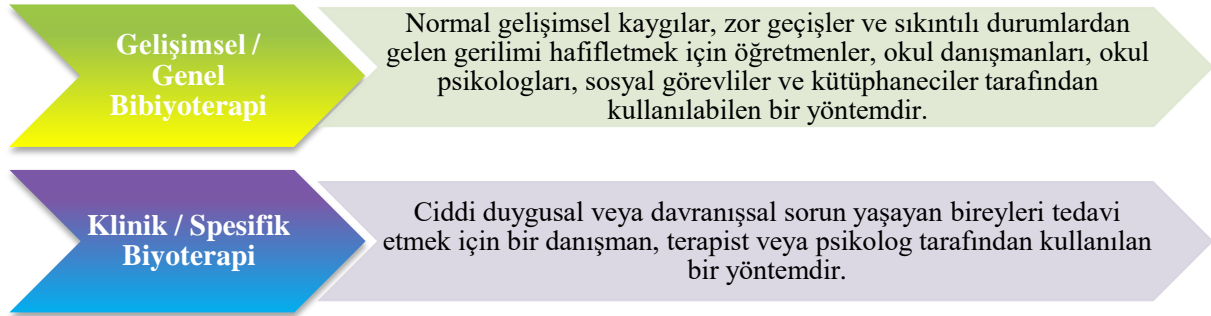
Son yıllarda akran zorbalığıyla mücadelede başarı vaat eden terapötik (tedavi edici) yöntemlerden biri de '*bibliyoterapi*'dir (Berger, 2007; Daniel 2014; Olweus, 1993; Teglası, Rahill, & Rothman, 2007). Bibliyoterapinin okullarda zorbalıkla mücadelede kullanılabileceği birçok araştırmacı tarafından vurgulanmaktadır (Andreou ve arkadaşları, 2013; Danielson ve LaBonty, 2009; Forgan, 2002; Freeman, 2016; Gregory ve Vessey, 2004). Uluslararası düzeyde bibliyoterapi zorbalıkla mücadelede sıkça kullanılan bir yöntem olmakla birlikte (Andreou ve ark. 2013; Danielson & LaBonty, 2009; Freeman, 2016; Gregory & Vessey 2004; Jack & Ronan, 2008; Janaviciene, 2010; Moulton ve ark. 2011; Van Batavia, 2012), ülkemizde bu konudaki çalışmalar oldukça sınırlıdır (Akgün & Karaman-Benli, 2019; Leana-Taşçılar, 2012). Bu çalışmanın amacı zorbalıkla mücadelede bibliyoterapi yönteminin kullanımını tanıtmak, bu konuda yapılan çalışmaları incelemek, bibliyoterapinin etkili bir şekilde yapılabilmesi için dikkat edilmesi gereken hususlara okuyucunun dikkatini çekmek ve okuyuculara bir bibliyoterapi örneği sunaktır.

Bibliyoterapi Nedir?

Bibliyoterapi kavramı 19. Yüzyılın başında yetişkin hastaları iyileştirmek için kullanılan bir tıbbi müdahale yöntemi olarak alanyazına geçmiştir. Forgan (2002) bibliyoterapiyi kitapların bireylerin ruh sağlıklarını iyileştirmek ve kişisel sorunlarına çözüm bulmak için kullanımı olarak tanımlamaktadır. Bibliyoterapi uzun yıllardır birçok konuda hem çocuklarla hem de yetişkinlerle başarılı bir şekilde kullanılmaktadır. Bibliyoterapi, özellikle, çocuklarda karakter eğitimi, matematik eğitimi, duygusal sorunlar, davranış problemleri, saldırganlık sorunları, anksiyete bozuklukları, karanlık korkusu, zorbalık gibi konularda kullanılmaktadır (Bohlin, 2005; Furner, 2017; Santacruz, Mendez, & Sanchez-Meca, 2006; Shechtman, 2006; Smith, Floyd, Scogin, & Jamison, 1997). Bibliyoterapi kendilerini ve içinde buldukları durumu anlamaları, sorunları çözmeleri için bireylere bilgi sağlamaktadır (Jack & Ronan, 2008). Bibliyoterapi çocuklarda öz-farkındalığın ve empatik anlayışın doğru bir şekilde geliştirilmesine, çocuğun etnik/ kültürel kimliğinin gelişime ve ergenlik öncesinde bir bireyin

diğer kültürleri ve dünya görüşlerini takdir etmesine yardımcı olur (McMillen & Pehrsson, 2010).

Bibliyoterapinin türleri hakkında farklı sınıflamalar görülmekle birlikte, bibliyoterapi uygulamalarını gelişimsel bibliyoterapi ve klinik bibliyoterapi olarak iki grup altında toplamak mümkündür (Şekil 2) (Cook et al., 2006; Jack & Ronan, 2008). Gelişimsel bibliyoterapi günlük yaşamda karşılaşılan normal gelişimsel kaygılar, ve sıkıntılı durumlardan oluşan gerilimi hafifletmek için eğitimciler, okul rehberlik danışmanları ve kütüphane görevlileri tarafından kullanılabilen bir yöntemdir (Jack & Ronan, 2008). Eğitimde gelişimsel bibliyoterapi farklı amaçlar için sıkça başvurulan bir yöntemdir. Bunun yanın da klinik bibliyoterapi ise ciddi duygusal veya davranışsal sorunlara sahip bireyleri tedavi etmek için uzman danışman, terapist veya psikolog tarafından kullanılan bilimsel yöntemdir (Cook et al., 2006).

Şekil 2. Bibliyoterapinin türleri

Bibliyoterapi psikolojik danışman ve rehberlik uzmanları (Gladding, 2005), terapist ya da psikologlar (Herber & Kent, 2000), öğretmenler (Elley, 2014; Heath, Smith & Young, 2017) ve kütüphaneciler (Crumley, 2006) gibi farklı meslek grupları tarafından ve pek çok farklı konuda başarılı biçimde kullanılmaktadır. Bibliyoterapi ile üzerinde durulan konulardan bazıları empati, hoşgörü ve farklılıklara saygı becerileri geliştirmek, her hangi bir konuda olumlu tutum geliştirmek, bireysel gelişimi sağlamak, alkol ve bağımlılık sorunları gibi kötü alışkanlıklardan kurtulmak, davranış problemleri ve saldırganlık sorunlarına çözüm bulmak, anksiyete bozukluklarını gidermek, karanlık korkusu gibi pek çok korkuyu gidermek, çeşitli duygusal sorunlardan kurtulmak, zorbalık davranışlarını önlemek, karakter eğitimi vermek, üstün zekâlıların kendileri hakkında farkındalıklarını artırmak ve matematik eğitimi gibi çeşitli alanlarda öğrenci başarısını ve algısını artırmaktır (Bohlin, 2005; Furner, 2017; Gavigan & Kurtts, 2010; Santacruz, Mendez, & Sanchez-Meca, 2006; Shechtman, 2006; Smith, Floyd, Scogin, & Jamison, 1997). Atılganlık, tutum değişikliği, davranış değişikliği, korkuyu azaltma, çocuğun kendi hakkındaki algısı, kendini geliştirme gibi konularda da bibliyoterapinin etkili olduğu görülmüştür (Daniel, 2014).

Bibliyoterapi ve Akran Zorbalığıyla Mücadele

Bibliyoterapinin duygusal iyileşme ve büyüme amaçlı kullanımı sırasında çocuklar, diğer çocukların mücadele hikâyeleriyle kendilerini özdeşleştirebilir ve onların zorbalıkla baş etme stratejileri hakkında bilgilenebilir. Bibliyoterapi çocukların sadece kendilerinin zorbalığa uğramadığını görmelerine, yeniden zorbalığa maruz kaldıklarında zorbalıkla nasıl başa çıkacaklarına dair yeni yöntemler öğrenmelerine ve çözümler üretmelerine yardımcı olabilir (Gregory & Vessey, 2004). Moulton ve diğerleri (2011) özenle seçilmiş zorbalık temalı hikayelerin çocuklarla birlikte okunmasının, zorbalık hakkında konuşmaları başlatmak için ekonomik ve hızlı bir yol sunabileceğini, sınıftaki sosyal desteklerini güçlendirmeleri ve zorbalığa karşı inisiyatif geliştirilmesi konusunda öğretmenlere yardımcı olacağını

savunmuşlardır. Danielson ve LaBonty'e göre (2009), bibliyoterapi sayesinde zorbalık semptomları becerilerini geliştirmeye başlayabilir, mağdurlar gelecekte zorbalıkla başa çıkmalarına yardımcı olacak stratejiler kazanabilir ve izleyiciler de zorbalık olayını önlemedeki rollerinin önemini kavrayabilir. Gregory ve Vessey (2004) bibliyoterapinin özellikle alay etme ve zorbalık gibi çocuklar arası sorunlarda etkili olduğunu vurgulamıştır.

Doll ve Doll (1997) bibliyoterapinin sınıfta kullanımını çocukların gelişimsel ihtiyaçlarına odaklanmasından dolayı "gelişimsel bibliyoterapi" olarak tanımlamıştır. Bu süreçte öğrenciler karakterle özdeşleşebilir, duygudaşlık yaşayabilir, kendi durumu ve problemin çözümü hakkında farkındalık geliştirebilir (Paparoussi ve ark., 2011). Öğretmenler ve okul psikologları sınıf ortamında bibliyoterapinin genel ilkelerini uygulayarak sınıf düzeyine odaklanır, istenen davranışları belirler ve sınıf bütünlüğünü güçlendirir. Paylaşılan hikâyeler ve faaliyetler, zorbalıkların azaltılması ve izleyenlerin çoğunlukta olduğunu vurgulamalıdır (Heath ve ark., 2005).

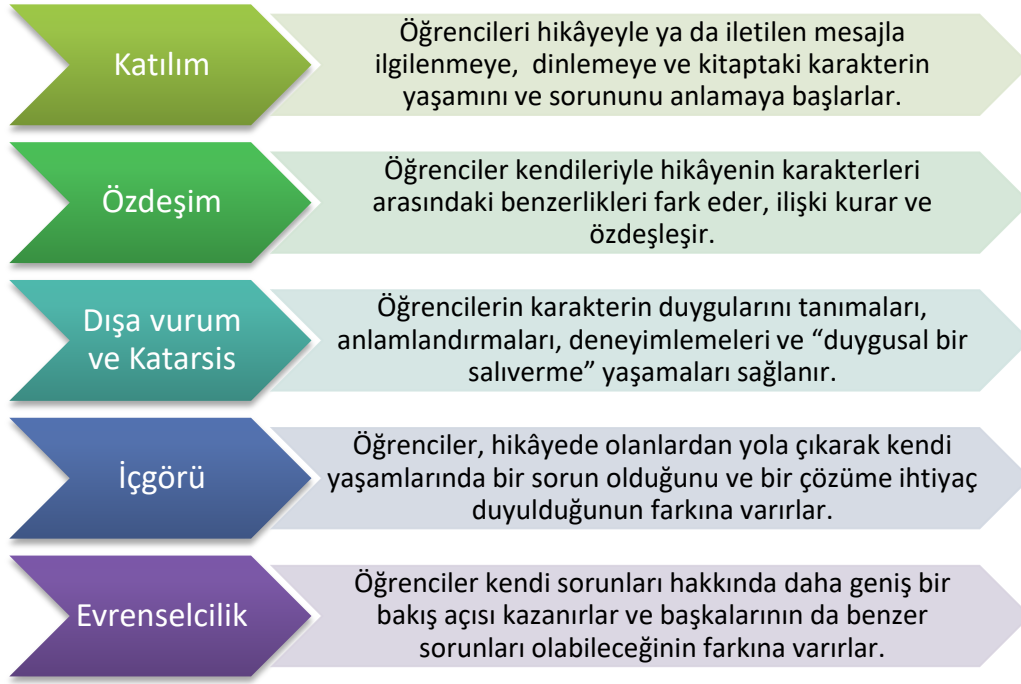
Bibliyoterapi sadece zorbalıkların davranışını ortadan kaldırmak için değil, kurbanların zorbalık davranışlarıyla baş etmeyi öğrenmeleri amacıyla da kullanılır. Andreou ve arkadaşları (2013) zorbalık durumunda seyircilerin kurbanı aktif olarak desteklemesi ve müdahale etmesi konusunda eğitmek için bibliyoterapinin kapsayıcı ve destekleyici bir yöntem olduğunu belirtmektedirler. Bibliyoterapi yöntemiyle hem zorbalıkların empati becerisi geliştirilebilir hem mağdurların zorbalıkla baş edebilmek için yeni stratejiler öğrenmelerine katkı sağlanır hem de seyircilerin zorbalık sırasındaki rollerini kavramalarına yardımcı olunabilir (Danielson & LaBonty, 2009). Van Batavia (2012) bibliyoterapinin zorbalık davranışlarında önemli derecede azalma sağladığını, ayrıca zorbalık olaylarına müdahale etmek için öğrencilerin mağdur yanlısı tutumlar geliştirmelerinde ve öz-yeterliliklerinde de artış sağladığını belirtmektedir. Janaviciene'nin (2010) çalışması bibliyoterapinin zorbalığa uğrayan mağdurların stresli ya da korkutucu durumlarla baş etme becerisini kazanmasına yardımcı olduğunu göstermiştir. Janaviciene'nin çalışması bibliyoterapinin aynı zamanda kurbanın çaresizlik döngüsünden kurtulmasında etkili olduğunu ve kurbanın dar düşünme süreçlerini genişleterek yeni düşünme süreçleri, rol yapma becerileri ve tepki verme biçimlerini öğrettiğini göstermiştir.

Forgan (2002) bibliyoterapiyi, öğretmen ve ebeveynlere öğrencilerin sosyal becerilerini geliştirmek ve gelişimsel zorluklarını gidermek için bir yardımcı yöntem olarak önermiştir. Moulton ve arkadaşları (2011) bibliyoterapiyi öğretmenlerin akran zorbalığı ile baş edebilmesi ve sınıf içindeki sosyal desteği güçlendirerek izleyicilerin zorbalığa müdahale etmesini sağlayacak hızlı ve ekonomik bir yöntem olarak görmektedir. Heath, Smith ve Young (2017) öğretmenlerin bibliyoterapi çalışmalarının temel ve pratik yönlerini önemsediklerini belirttikleri çalışmalarında; (1) kitapların okul veya topluluk kütüphanelerinde erişilebilir olması; (2) kütüphanelerde belirli duygusal ve davranışsal ihtiyaçlarla ilgili hikâyeleri tanımlayan kitap listelerinin olması; (3) çocukların ve yetişkinlerin birlikte kitap okumaktan zevk alması; (4) hikâyelerin kolayca çeşitli yaşlara ve gelişimsel ihtiyaçlara uyarlanabilmesi ve (5) iyi hikâyelerin çocuklar ve yetişkinlerin zor konuları tartışmaları için fırsat yaratması nedeniyle bibliyoterapinin öğretmenlere çekici geldiğini belirtmişlerdir.

Bibliyoterapinin Aşamaları

Bibliyoterapinin düzeltici/iyileştirici bir araç olarak hizmet edebilmesi için *katılım, özdeşim, katarsis, içgörü* ve *evrenselcilik* aşamalarını içermesi gerekir (Şekil 3).

ULEAD 2019 Annual Congress: ICRE

Şekil 3. Bibliyoterapinin aşamaları

Katılım aşamasında, öğrenciler hikâyeyi dinlemeye ve olan bitene ilgi göstermeye başlar. Çocuklar kitaptaki karakterle kendileri arasındaki benzerlikleri fark etmeye başlarlar. Bu benzerlikler ne kadar çok artarsa çocuk kitabın ana karakteriyle o kadar çok özdeşleşebilir (Hebert ve Furner, 1997).

Özdeşim kurma aşamasında, öğrencilerin hikâyenin karakterleriyle özdeşleşmesi ve ilişki kurması sağlanır. Öğrenciler, aynı yaştaki ve benzer durumları yaşayan karakterlerle en iyi şekilde özdeşleşirler (Heath ve diğ., 2005). Öğrenciler ana karakterle özdeşleştikten sonra, kazanımlarını paylaştıkları takip aşamasına geçilir.

Katarsis aşamasında, öğrenciler hikâye karakterleri ile özdeşleştikçe, daha derinlere inerler ve karakterle duygusal bağlantılar kurmaya başlarlar. Bu duygusal bağlantılar öğrencilerin karakterlerin ne hissettiğini anlamalarına yardımcı olur. Bu aşamada öğrenciler karakterin duygularını tanıma ve açıkça deneyimleme sürecindedirler. Bu aşamada, öğrencilerin duygusal bir salıverme" yaşamaları sağlanır ve duygusal tepkileri dikkatle izlenir. Karakter sorunları başarıyla çözdükçe, öğrenciler de kendi sorunlarıyla ilişkili duygusal gerilimden kurtulurlar. Katarsis aşamasında, bireyler sözlü olarak tartışarak/yazarak (Sridhar ve Vaughn, 2000) veya sözel olmayan rol yapma gibi sanatsal etkinlikler yoluyla, yaratıcı problem çözme ya da kendi seçtikleri bir yolla kendilerini ifade ederler (Hebert ve Kent, 2000). Bu aşamada öğrenci duygularını kontrol etmenin bir yolunu bulur, duyguları ve içsel düşünceleri tanımlama veya bastırma yoluyla sorununu analiz edebilir. Bu tür bir analiz bireysel farkındalığın gelişmesine, kendini derinlemesine anlamaya ve başkalarıyla daha iyi bir ilişki kurmaya yol açmaktadır (Riahinia & Azimi, 2007).

İçgörü (kavrayış) aşamasında, hikâyenin hem duygusal hem de bilgilendirici yönleri tanımlanarak ve tartışılarak, öğrencilerin hikâyenin temel mesajını anlamalarına yardımcı olunur. Öğrenciler, hikâyede ne olduğunu düşünerek ve kendi yaşamlarıyla bağlantı kurarak içgörü kazanırlar. Karakterin hikâyede geçen bir soruna çözüm bulmasıyla, öğrenciler kendi zorluklarına çözüm bulma konusunda umutlanırlar (Heath ve diğ., 2005). Bu aşamada öğrencilere hikâyenin kaldırıcılığı, hikâye ve gerçeklik arasındaki bağlantıyı kurma konusunda destek verilir.

Evrenselcilik aşamasında, öğrenciler gerçek hayattaki günlük etkinliklerine kitapta öğrendikleri dersleri dâhil ederler. Bu aşamada öğrenciler kendi zorlukları hakkında daha geniş bir bakış açısı kazanırlar ve başkalarının da benzer problemleri olabileceğinin farkına varırlar. Bu aşamada öğrenciler bu sorunu yaşayan tek/ilk kişinin kendisi olmadığını ve sorunu birden fazla yolla çözümenin mümkün olduğunu görmesini sağlar (Brewster 2008). Bu şekilde öğrenciler desteklendiklerini hissedip yabancılaşma duygularını kaybedeceklerdir (Ford, 2000).

Bibliyoterapi Sırasında Kullanılacak Kitapların Seçimi

Bibliyoterapinin başarısı bibliyoterapide kullanılacak kitapların seçimine ve öğretmenin becerisine bağlıdır (Heath ve ark., 2005; Gregory & Vessey, 2004; Sridhar ve Vaughn, 2000; Yubero, 2016). Sridhar ve Vaughn (2000) bibliyoterapi çalışmaları sırasında en önemli şeyin öğrenci ve onun sorunlarıyla ilgili kitapları eşleştirmek olduğunu belirtir.

Öğrenciye pozitif bir deneyim kazandırarak, nihayetinde değişim için içgörü ve motivasyon sağlamayı amaçlayan bibliyoterapinin terapötik etkisi çocukların kendilerini hikâyedeki kurgusal karakterlerle veya durumlarla özdeşleştirilmesiyle mümkündür (Gregory & Vessey, 2004). Bunun için bibliyoterapi sırasında kullanılacak kitapların çocukla yaklaşık aynı yaşta, benzer davranışlar gösteren ve çocuğun yaşadıklarına benzer olaylarla karşılaşan karakterler içermesi gerektiği vurgulanmıştır (Heath ve arkadaşları, 2005; Gregory & Vessey, 2004).

Heath ve arkadaşları (2005) bibliyoterapi çalışmalarının başarılı olabilmesi için kullanılacak kitapların öğrenci için kişisel anlamı olan bir hikaye içermesi, hoş zaman geçirmenin ötesinde öğrencilerin sorunlarına odaklanarak onlara sorunlarla başa çıkma becerileri kazandırması, öğrenci grubunun özgün özelliklerini (dili, etnik kökeni, sosyoekonomik durumu, dini ve kültürel inançları, kişilikleri, geçmişleri ve onları zorlayıcı durumlar) dikkate alması, öğrencinin kültürel geçmişiyle örtüşmesi (dini ve aile inançlarına uyumlu vb.) gerektiğini ve kitap eleştirmelerinin ve çeşitli bileşenlerin (öğrenci, öğretmen, veli vb.) görüşleri dikkate alınarak seçilmesi gerektiği üzerinde durmuşlardır.

Benzer şekilde, Heath ve Cole (2012) öğrencilerin sınıf düzeyine, bireysel farklılıklarına (yaş, cinsiyet, kültürel, etnik ve dini inançlar, ilgi vb.), duygusal ve sosyal olgunluklarına uygun, olumlu davranışları pekiştiren, açık ve anlaşılır bir mesajı olan kitapların seçilmesi ve bibliyoterapi çalışmasından önce bu kitapların derinlemesine incelenmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Pardeck (1995) de seçilen kitabın çocuğun okuma ve gelişim düzeyine uygun olmasının önemini belirtmiştir.

Kitap zorbalarla mücadele verirken misilleme yapmak, çeteleşmek, dalga geçmek, utandırmak gibi sorunlu stratejiler içermemeli, başka bir deyişle okuyucuya zorbalığın yeni yollarını tanıtmamalıdır (Gregory & Vessey, 2004). McIntyre (1999) bibliyoterapi sırasında kullanılacak kitapta geçen sorunların ve bunların çözümlerinin gerçekçi ve uygulanabilir olması gerektiği üzerinde durmuştur.

Kitaplar iyileştirici/düzeltilici amaçlar için kullanıldığında öğrencilere yeni değerler ve fikirler öğrenmeleri için bir fırsat sunmalıdır. Hikayeler okuyucuları, benzer sorunlarla mücadele eden karakterlerle ve farklı düşünme yollarıyla tanıştırmalıdır. Böylece kitaplar hem okuyucuların sorunlarla mücadelelerinde yalnız olmadıklarını göstermeli hem de sorunlara özel/alternatif çözümler önerebilmelidir (Detrixhe, 2010).

Henkin, (2005), zorbalık temalı kitaplarının çoğunun sorunu yüzeyselleştirdiğini, bu nedenle de sınırlı etkiye sahip olduğunu belirtmektedir. Bu bakımdan, kitaplar seçilirken zorbalık sorununu ayrıntısız, üstünkörü ve basite indirgeyerek ele alan kitaplar elenmeli, zorbalığı titiz ve kapsamlı biçimde anlatan ve soruna gerçekçi çözümler sunan kitaplar kullanılmalıdır.

Ayrıca kitapların bireylerin engellilik durumlarını toplumsal engellilik yaklaşımına uygun olarak ele aldığından emin olunmalıdır. Diğer bir deyişle engelliği “bireyin hatası” “düzeltilmesi gereken”, “yanlış olan” bir şey olarak göstermek yerine, toplumsal düzenlemelerin engellilerin yaşam biçimlerini kısıtladığını vurgulamasına özen gösterilmelidir (Oliver, 1996). Heath ve arkadaşları (2005) kitabın engelli karakterleri doğru şekilde tasvir etmesi ve karakterlerin yapamayacaklarına değil ne yapabileceklerine odaklanması, gerçekçi olmayan durumlardan kaçınması ve uygun bir model olmayan aşırı karakterleri barındırmaması gerektiğinin altını çizmiştir.

Zorbalık, şiddet ve saldırganlık kavramları ortak özellikler taşımakla birlikte eş anlamlı değildir. Zorbalık, şiddet ve saldırganlık davranışları da içerdiğinden, çocuklarda saldırgan davranış, olumlu sosyal davranış, empati, iletişim becerisi, duyguları tanıma, öfke kontrolü gibi konularda seçilen kitaplar da zorbalık davranışını azaltmada kullanılabilir. Morris ve arkadaşları (2000) zorbalık temalı bibliyoterapi çalışmalarında bütün okumaların zorbalıkla doğrudan alakalı olmak zorunda olmadığını olumlu problem çözme ve çatışma çözme becerilerini içerebileceğini belirtmiştir. Benzer şekilde Smith (1993) de arkadaşlığın, şefkatin, işbirliğinin ve iyiliğin gelişmesiyle ilgili okumalar önermiştir.

Kitap seçimi sırasında göz önüne alınacak bir diğer unsur da kitabın genel kalitesidir. Kitap çizimleriyle öğrenciyi hikâyenin içine sürüklemeli ve albenisi olmalıdır. Yubero ve arkadaşları (2016) kitabın içeriğinin kitapta kullanılan metin ve resimlerle uyumlu olması bunun yanında okul değer ve kurallarını desteklemesi gerektiğini belirtmiştir.

Bibliyoterapi Sırasında Göz Önünde Bulundurulacak Unsurlar

Bibliyoterapi tanımlama, seçme, sunum ve takibi içeren bir süreçtir (Pardeck, 1993). Sürecin başında ilk olarak öğrencilerin ihtiyaçları tanımlanır ve bu sorunlara uyacak şekilde kitaplar seçilir. Kitaplar hem bir sorun hakkında doğru bilgi vermeli hem de öğrencilerin kendileriyle kitaptaki karakterler arasındaki benzerlikler görebilmelerini sağlamalıdır. Alanyazın incelendiğinde bibliyoterapi uygulamaları sırasında dikkat edilecek noktalar şu şekilde sıralanabilir:

- Etkili bir bibliyoterapi uygulaması, zaman ve araştırma gerektirir. Bir sınıf ortamında bibliyoterapinin uygulanması, ilk olarak öğrenciler arasında gerginlik veya sorunlara neden olan durumların anlaşılmasını içeren uzun bir hazırlık yapılmasını gerektirir;
 - Tüm okul bileşenleri arasında (öğretmenler, öğrenciler, veliler, yöneticiler, rehber öğretmenler ve kütüphaneciler) işbirliği olmalıdır,
 - Tüm okul bileşenleri arasında dil birliği olmalıdır; okul genelinde olumlu davranışları desteklemek için zorbalık karşıtı bir dilin kullanılmalıdır (Janaviciene, 2010),
 - Hazırlık çalışmalarının en önemli kısmı uygun kitaplarının seçilmesidir. Bibliyoterapi çalışması sırasında kullanılacak kitabın öğrencinin en az bir özelliğini yansıtması bibliyoterapinin etkisini artırır (Van Batavia, 2012),
- Sınıfta bibliyoterapi uygulamasını yapacak kişi hikâye anlatma tekniklerine hâkim olmalı ve hikâyeyi dinleyenlerin gözünde canlandırabilmelidir (Heath ve ark., 2005),
 - hikâyeye aşina olunmalı, doğal ve akıcı bir sunum yapılmalı,
 - ses tonu, karakterlerin duygularının hayata geçmesine imkan vermeli,
 - konuşma şekli ve hızı, hikâyenin duygusal yoğunluğunun artmasını sağlamalı,

ULEAD 2019 Annual Congress: ICRE

- hikayedeki duruma uygun yüz ifadeleri, jestler ve uygun tepkiler gösterilerek öğrencinin ilgisinin çekilmesi,
- öğrencinin anlayışını ve duygusal tepkilerini değerlendirmek için öğrencilerle göz teması kurulmalı,
- öğrencinin katılımını sağlamak ve anlayışını değerlendirmek için doğru zamanda ve uygun sorular sorulmalı,
- öğrencilerin öğrendiklerini pekiştirmek için okuma sonrasında öğrencinin aktif katılımını gerektiren etkinlikler planlanmalı,
- öğrencilerin sözlü ve sözsüz tepkileri dikkatlice izlenerek bibliyoterapinin hedeflerini destekleyip desteklemediği belirlenmeli (Heath ve ark., 2005).
- Bibliyoterapi etkinlikleri uygulamaların yapılacağı kurumun kültürüne duyarlı değildir. Zorbalık farklı kültürlerinde farklı algılanabildiği için zorbalıkla ilgili kavramsallaştırmalar ve zorbalığın rolleri de farklılaşmaktadır. Bu bakımdan, uygulamanın yapılacağı okulda zorbalığa yönelik kullanılan dilin, politikaların ve zorbalığın rolünün bilinmesi bibliyoterapinin başarısı açısından önemlidir (Van Batavia, 2012).

Diğer yandan, bibliyoterapinin etkililiğini azaltabilecek riskler bazı araştırmalar tarafından şöyle sıralanmıştır:

- bibliyoterapinin müdahale programlarında diğer yöntemlerle birlikte destekleyici yöntem olarak kullanılmaması (Pardeck, 1990),
- Birçok öğrencinin bibliyoterapinin kullanıldığı iyileştirme çalışmalarına direnç göstermesi (Shechtman, 2006), öğrencilerin problemle yüzleşmek istememeleri ya da motivasyonları düşük olması (Gladding ve Gladding, 1991),
- öğrencilerin travma ya da duygusuzluk (duygu hissizliği) yaşamaları durumunda kitaptaki karakterlerle bağlantı kurma sorunu yaşamaları (Heath ve ark., 2005),
- öğrencilerin okumaktan hoşlanmamaları ya da sadece zevk amacıyla okumaları (McIntyre, 1999),
- eğitimcilerin zorbalık engelleme sorumluluğunda olması gerektiğini düşündükleri için, özellikle zorbalık konusunda bibliyoterapiye uygulaması yapılmasına karşı dirençli olması (Cunningham ve ark. 2009),
- öğrencilerin hikayedeki karakterin uygunsuz davranışını örnek alması (Doll & Doll, 1997),
- bibliyoterapiyi araştırmalarının, genellikle küçük örneklerle yapılması ve elde edilen sonuçların çelişmesi (Arkowitz & Lilienfeld, 2006).

Bibliyoterapi Konusunda Yapılan Çalışmalar

Bibliyoterapinin zorbalık davranışlarında etkililiği konusunda çok az çalışma olsa da (Jack ve Ronan, 2008), uzmanlar zorbalığa yönelik programlarda çocuk kitapları ve hikâyelerin kullanılmasını önermektedir (Andreou, Paroussi ve Gkouni, 2013; Freeman, 2016; Heath ve diğ., 2005). Freeman (2016) zorbalıkla mücadelede okul temelli müdahalelerin etkili olduğunu, bu konuda gençleri, aileleri, toplulukları ve okulları içeren pek çok müdahale programı olsa da bibliyoterapinin ideal bir yöntem olduğunu vurgulamıştır.

“Kitap serisi, çocuğun veya gençliğin sosyal etkileşimde daha iyi beceriler geliştirmesine, etkili problem çözme ve başkalarına empati kurmasına olanak tanır.

Çocuğa çoklu temas noktaları getiren stratejiler ve müdahaleler tek bir stratejiden (örneğin kabadayıyı cezalandırmak gibi) daha etkilidir. Zorbalık faaliyetine katılan kışkırtıcı, mağdur veya kabadayılık faaliyetlerinde bulunan herkes için önemlidir.” (Freeman, 2016, p.1).

Bu bölümde bibliyoterapinin zorbalık davranışlarını önlemede bir müdahale yöntemi olarak kullanımıyla ilgili çalışmalar gözden geçirilmiştir. Bölüm deneysel çalışmalar ve bibliyoterapi çalışmaları sırasında kullanılacak kitaplar üzerine yapılan çalışmalar olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır.

1) Bibliyoterapi Konusunda Yapılan Deneysel Çalışmalar:

Van Batavia (2012) bibliyoterapinin ergen zorbalığı davranışları üzerindeki etkisini incelemiştir. Zorbalığın olumsuz yönlerine odaklanmış literatür katılımcılar tarafından okunmuş ve tartışılmıştır. Araştırma deneysel bir çalışma olup ilkokuldaki üç farklı beşinci sınıf üzerinde uygulanmıştır. Gruplardan biri kontrol grubu olarak kullanılmıştır, ikisinde ise ders planı formatı ve teknoloji kaynakları aynıdır. İki grup arasındaki temel fark kullanılan literatür ve öğrenci ödevleridir. Veriler anket yoluyla toplanmıştır. Van Batavia bibliyoterapi alan öğrencilerin, düzenli kütüphane derslerini alan öğrencilere göre daha az zorbalık davranışı sergilediklerini ve zorbalık / mağdur olaylarına müdahale etmek için mağdur yanlısı tutumlarının ve öz-yeterliliklerinin arttırdığını bulmuştur

Andreou, Paroussi ve Gkouni (2013), bibliyoterapi'nin bir zorbalık karşıtı müdahale yöntemi olarak ilkokul çocuklarının zorbalık davranışları, mağduriyetleri, katılımcı rolleri, zorbalık tutumları, mağdur sorunlarına müdahale etme niyetleri, müdahaleyi algılama ve fiili müdahale etmeleri üzerindeki etkisini incelemiştir. Araştırmaya dört ilköğretim okulunun beşinci sınıf öğrencileri katılmış ve veriler program başlamadan önce ve sonra öz değerlendirme yoluyla toplanmıştır. Andreou, Paroussi ve Gkouni bibliyoterapinin “yabancı” davranışlarında olumlu bir azalma sağladığını ve zorbalık / mağdur olaylarına müdahale etmek için öğrencilerin mağdur yanlısı tutumlarını ve öz-yeterliliklerini geliştirdiğini vurgulamıştır.

Nix (2013) bibliyoterapinin ikinci sınıf öğrencilerinin zorbalık davranışlarına etkisini incelemiştir. Çalışma deneysel olup, müdahale grubuna zorbalık temalı bir kitap dinletilmiş ve okunmuş, kontrol grubuna ise zorbalık içermeyen bir kitap dinletilmiş ve okunmuştur. Veriler test, anket ve resim tamamlama gibi yöntemler kullanılarak toplanmıştır. Bibliyoterapi grubunun, zorbalık ve çatışma çözme konusunda kontrol grubundan daha fazla bilgi geliştirip geliştirmediklerini belirlemek için dört test uygulanmıştır. Çalışma 16 ardışık okul gününü kapsamıştır. Çalışmaya başlamadan bir gün önce ön testler uygulanmış, daha sonra 10 günlük müdahale programı uygulanmış ve son-testler ise programdan 5 gün sonra uygulanmıştır. Nix çatışma çözümünün müdahale grubunda daha yüksek olduğunu bulmuştur.

Spencer (2013) ilkokul birinci sınıf öğrencilerine anti-zorbalık stratejilerinin öğretiminde bibliyoterapi ve didaktik öğretim tekniklerinin etkililiği karşılaştırmıştır. Araştırma deneysel bir çalışma olup, deney ve kontrol grubunda öğrencilerin zorbalık algıları, zorbalık durumlarındaki rolleri ve sorumlulukları hakkındaki algıları araştırılmıştır. Kontrol grubuyla karşılaştırıldığında, didaktik grup da ve bibliyoterapi grubun da zorbalık konusundaki bilgi artmış, bireyler zorbalık hakkında geniş bir kelime haznesine sahip olmuşlar ve zorbalığa tepki olarak daha spesifik ve çeşitli eylemler göstermişlerdir. Spencer, didaktik eğitim alan katılımcıların, zorbalık kavramını tanımlarken ve uyarlayıcı tepkiler verirken bibliyoterapi ve kontrol grubunda olan katılımcılara göre daha olumlu değişim gösterdiğini belirtmiştir. Spencer bibliyoterapiyi çalışmalarını planlarken uygulama için daha fazla zaman bırakılmasını, kavramları basitleştirmek için tekrar yapılmasını ve sosyal/duygusal kavramların düzenli sınıf aktivitelerine dâhil edilmesini tavsiye etmiştir.

ULEAD 2019 Annual Congress: ICRE

Elley (2014) üçüncü sınıflara uyguladığı altı haftalık bibliyoterapi çalışmasıyla, çocuk kitaplarının öğrencilerin sosyal ve duygusal konular hakkında düşüncelerine, davranışlarına ve çalışmalarına etkisini incelemiştir. Veriler çalışmadan önce ve sonra birçok yöntem kullanılarak toplanmıştır. Elley, bibliyoterapinin sınıfta kullanımının öğrencilerin sınıf arkadaşlarını kabul edici tutumlarını arttırdığını, öğrencilerin duygusal ve sosyal yeteneklerinde genel bir gelişme sağladığını vurgulamıştır.

Wang ve diğerleri (2015) Zorbalık Edebiyatı Projesi'nin ilköğretim öğrencileri üzerindeki sosyal-duygusal ve davranışsal sonuçlarını incelemiştir. Zorbalık Edebiyatı Projesi, sosyal-bilişsel süreci teşvik etmek, sosyal beceriler öğretmek ve seyircileri zorbalığa müdahale etmede cesaretlendirmek için çocuk literatürünü kullanan beş oturumlu, sınıf çapında bir müdahale programıdır. Müdahalenin öğrencilerin zorbalık/mağduriyet davranışları, sosyal davranışları, sosyal ve duygusal durumları ve akran arkadaşlıklarına katılımı üzerindeki etkisi yarı deneysel bir modelle incelenmiştir. Üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencileri (N=168) ile öğretmenlerin katıldığı çalışma, prososyal davranışlar ve sosyal duygular üzerinde programın etkili olduğunu göstermiştir.

Khusumadewi, Sholeha ve Ifdilb (2017) bibliyoterapi tekniğinin, öğrencilerin özel gereksinimli çocuklara yönelik olumsuz düşüncelerini azaltmadaki etkililiğini incelemiştir. Araştırma, özel gereksinimli çocuklar ile normal öğrenciler arasındaki etkileşimlerin yönetildiği bir kaynaştırma okulunda yapılmış ve veriler anket yardımıyla ön test ve son test olarak toplanmıştır. Khusumadewi, Sholeha ve Ifdilb bibliyoterapinin kaynaştırma okullarında öğrencilerin özel ihtiyaçlı öğrencilere karşı olan olumsuz düşüncelerini azaltmada etkili olduğu sonucuna varmıştır.

Wang ve Goldberg (2017) geliştirdikleri 5 haftalık sınıf içi zorbalık müdahale programının (Zorbalık Edebiyatı Projesi- Ahlaki Ayrılma Sürümü) ilkökul öğrencilerinin ahlaki ayrılma ve zorbalık davranışları üzerindeki etkisini deneysel bir çalışma ile incelemiştir. Çalışmaya üçüncü ve dördüncü sınıftan toplam 84 öğrenci ile öğretmenler katılmıştır. Deney grubunda, ahlaki ayrılma ve mağduriyeti düşürme için zaman ve müdahale arasında anlamlı bir ortak etkinin olduğu bulunmuştur. Ayrıca, Wang ve Goldberg, müdahale programının akran arkadaşlığı algısının artmasına yol açtığını ve öğrenciler ve öğretmenler arasında yüksek sosyal geçerliliğe sahip olduğunu bulmuşlardır.

Solow (2018) çocuk kitaplarının çocukların empati kurma becerisine etkisini incelemiştir. Bunun için 8, 9 ve 10 yaşlarında üç çocuktan oluşan sanat terapisi grubu oluşturulmuş ve bu grupla haftada bir defa 30 dakika bir araya gelerek bir hikâyeye dinletilmiş, tartışmalar yapılmış, ardından bir sanat projesini izletilmiş ve oturum sırasındaki gözlemler not edilmiştir. Solow kitap okumanın ve tartışmanın çocuğun kendisinin ve başkalarının duygularını daha iyi anlamasına ve tanınmasına yardımcı olduğunu vurgulamıştır.

Genelde bibliyoterapinin zorbalık konusunda kullanımıyla ilgili araştırmalar öğrencinin algı ve davranışına odaklansa da, bibliyoterapinin öğretmenlerin zorbalık konusundaki algı ve davranışlarına etkisini inceleyen çalışmalara da literatürde rastlanmaktadır. Doss'un (2010) çalışması bunlardan biri olup, sınıfta bibliyoterapi uygulamalarının öğretmenlerin erken çocukluk dönemindeki zorbalığı algılamalarına olan etkisi incelenmiştir. Veriler bibliyoterapi uygulaması öncesinde ve sonrasında psikolojik danışman eşliğinde sınıftaki odak gruptan, uygulama öncesi ve sonrası öğretmenin oyun alanındaki gözlemlerinden ve psikolojik danışman görüşmelerinden elde edilmiştir. Araştırma, öğretmenlerin sınıflarındaki zorbalık olayları hakkındaki görüşlerinin uygulamadan sonra önemli derece değiştiğini göstermiştir. Doss araştırmaya katılan öğretmenlerin öğrencilerindeki zorbalık davranışlarını tanımaya başladığını ve öğrencilerini güçlendirmek ve korumak için olumlu adımlar attığını vurgulamıştır.

Bibliyoterapi konusunda yapılan deneysel çalışmalar kadar bibliyoterapi çalışmaları sırasında kullanılacak kitaplar üzerine yapılan çalışmaları da önemlidir. Alan taramasının bundan sonraki kısmında bu konudaki çalışmalar incelenecektir.

2) *Bibliyoterapi Sırasında Kullanılacak Kitaplar Üzerine Yapılan Çalışmalar:*

Moulton (2008) bibliyoterapi sırasında kullanılabilir 29 resimli çocuk kitabını zorbalığın türü, zorba ve mağdurun cinsiyeti, seyircilerin varlığı, yetişkin katılımı ve sorunun çözümü gibi değişkenlere göre analiz etmiştir. Moulton resimli çocuk kitaplarında sözel zorbalığa en çok rastlandığını bunu fiziksel zorbalığın takip ettiğini, zorbaların çoğunun erkek olduğunu ancak mağdur olma oranının kadın ve erkekler için eşit olduğunu vurgulamıştır. Moulton birçok hikâyede seyirci ve yetişkine yer verildiğini ve bunların çoğunlukla mağduru desteklediklerini belirtmiştir. Hikâyelerde çoklu çözüm türlerinden en çok başvurulan başkalarından destek alma, kendine güvenini geliştirme ya da diğer kişisel başa çıkma becerilerini geliştirme olarak gözlenmiştir. Moulton genel olarak, seçilen kitaplarda zorbalık durumlarının tasvirinin zorbalık araştırmalarıyla uyumlu olduğunu vurgulamıştır. Moulton bibliyoterapi sırasında kitap seçimini kolaylaştırmak için araştırma sonuçlarını bir çizelgeyle özetlemiştir.

Moulton ve arkadaşları (2011) zorbalık temalı 38 K-3 resimli çocuk kitabını analiz etmiştir. Seçilen kitaplardaki zorbalığın tasviri ve zorbalık yönleri ile araştırma literatüründe açıklanan zorba önleme arasında karşılaştırmalar yapılmıştır. Her kitap için zorba ve mağdurun cinsiyeti, zorbalık türü, zorbalığın yeri, izleyenlerin ve yetişkinlerin müdahaleleri ve zorbalık sorunlarının çözümü özetlenmiştir. Moulton ve arkadaşları kitaplar hakkında sundukları bilgiler ışığında uzmanların öğrencilerin benzersiz ihtiyaçlarına uyacak kitapları seçmelerini ve istenen zorbalık çözüm stratejilerini teşvik etmelerini önermişlerdir.

Flanagan ve arkadaşları (2013) 4-11 yaş arası çocuklara yönelik 73 zorbalık temalı hikaye kitabını analiz etmiştir. Flanagan ve arkadaşları 73 kitapta kullanılan zorba ile baş etme stratejilerini dokuz kategori ve 26 özel strateji olarak sınıflamıştır. Araştırma en sık kullanılan başa çıkma stratejilerinin hem prososyal müdahale, tavsiye arama, uzaklaştırma gibi toplumsal beklentiye uyumlu hem de intikam alma gibi toplumsal beklentiye uyumsuz davranışları içerdiğini göstermiştir. Kitaplarda en çok teşvik edilen başa çıkma stratejileri seyirci müdahalesi (% 16), kabadayıyla arkadaş olmak (% 15), kabadayıyı kandırmak (% 11), kabadayı korkutma ve sözel yüzleşme (% 10) olarak bulunmuştur. Kitapların okuma düzeyinde kullanılan stratejilerde de farklılıklar bulunmuştur.

Daniel (2014) çocuk kitaplarında zorbalık davranışlarının nasıl çözümlendiğini araştırmıştır. Daniel içerik analizi kullanarak çocuk kitaplarındaki zorbalığın nasıl tanımlandığını ve nasıl çözümlendiğini analiz etmiştir. Araştırmada nicel ve nitel veriler birlikte kullanılmıştır. Zorbalık konusundaki çocuk kitapları kapsam bakımından analiz edilmiş bu konudaki diğer kitaplarla karşılaştırılmıştır. 12 resimli çocuk kitabı incelenmiş ve bu kitaplarda zorbalıkla mücadele de kullanılan beş strateji: mağdurun kabadayıya karşı koyması, bir ebeveyn veya otorite figürünün zorbalık durumuna müdahale etmesi, zorbanın zorbalık davranışları için özür dilemesi, kabadayı'nın hak ettiğine kavuşması ve diğer olarak özetlenmiştir.

Oppliger ve Davis (2016) okul öncesi çocuklara uygun olan resimli kitaplarda zorbanın ve kurbanın nasıl gösterildiğini içerik analizi yoluyla araştırmışlardır. Hikâyelerin çoğu müdahale edecek bir yetişkinin olmaması durumunda çocukların dikkatlice deneyimlemelerini ve ne yapacaklarını prova etmelerini sağlayan bir yöntem sunmuştur. Araştırma, resimli kitaplarda zorbaların erkek olma ihtimalinin iki katı olduğunu ancak erkek ve kadınların mağdur olma durumunun aynı oranda olduğunu göstermiştir. Araştırmanın sonuçları resimli kitaplarda alay etme ve isim takmanın en yaygın zorbalık türleri olduğunu,

kadınların erkekler gibi fiziksel zorbalık uygulayabileceğini, mağdurların duygularına ve tepkilerine güçlü bir vurgu olduğunu göstermektedir. Resimli kitaplarda bir otoritenin yokluğu zorbalığın temel kaynağı olarak gösterilmekle birlikte, zorbaları durdurma sorumluluğunu da kurbanlara yüklemektedir. Resimli kitaplarda çoğu hikâyenin mutlu bir sonu varken, zorbalık genel olarak çocuklar için kaçınılmaz bir gerçeklik olarak gösterilmektedir.

Yubero, Larrañaga, Sánchez-García ve Cañamares (2016) literatürün çocukların ahlak eğitiminde, zorbalık ve siber zorbalık konusunda nasıl kullanılabilirliğini incelemiştir. Yubero ve arkadaşları çocuk ve gençlik literatüründe zorbalığın nasıl gösterildiğini incelemişler, kitaplarla zorbalık durumlarında önlenmesi veya müdahale edilmesi için okuma stratejileri sunmuşlar ve bibliyoterapinin zorbalık müdahalesindeki etkinliğini analiz eden araştırmaları incelemiştir. Yubero ve arkadaşları zorbalık temalı çocuk kitaplarının kullanımının çocuklarda korkutucu davranışların hafifletilmesi için çok uygun olduğu sonucuna varmışlardır.

Aydos ve Akman (2017) 3-6 yaş çocuklar için hazırlanan resimli hikaye kitaplarındaki zorbalık durumlarını, zorbalık durumlarıyla başa çıkmak stratejilerini incelemiş ve 60 resimli hikaye kitabının içerik analizini yapmıştır. Araştırma, kitaplarda ilişkisel ve sözlü zorbalığın fiziksel zorbalıktan daha yaygın olduğunu ve kitapların çoğunun mağduru bakış açısıyla yazıldığını göstermiştir. Ayrıca, kitapların çoğunda, kurbanın kabadayıya tek başına ya da bir akran yardımı ile durdurduğunu göstermiştir. Zorbalara karşı çıkmak ve işlevsel bir yolu araştırmak, mağdurlar tarafından kullanılan en yaygın stratejiler olarak bulunmuştur.

Wiseman ve Jones (2018) son 20 yılda yayınlanan resimli çocuk kitaplarında zorbalığın nasıl gösterildiğini incelemiştir. Temel olarak araştırmada iki soru üzerinde durulmuştur: 1997-2017 yılları arasında yayımlanan resimli çocuk kitaplarında zorbalık nasıl tanımlanmış/ tasvir edilmiş ve bu kitaplarda zorbalık hakkında özel karakteristikler/ nitelikler nelerdir? Betimleyici istatistikler ve zorba karakterlerinin hikâye içindeki özellikleri detaylı olarak sunulmuştur. Araştırma, kitaplarda sözel ve fiziksel zorbağın diğer zorbalık türlerine göre daha yaygın olduğunu, zorbalığın çok farklı ortamlarda geçtiğini, mağdurlarının çoğunluğunun erkek ve beyaz olduğunu ve zorbaların çoğunun da erkek olduğunu göstermiştir.

Wiseman, Vehabovic ve Jones (2019) zorbalık ve ırkçılık konularını vurgulayan 1997'den 2017'ye kadar yayınlanan çocuk kitaplarını incelemiştir. Wiseman ve arkadaşları ırkçılığın zorbalık davranışını nasıl etkileyebileceğini resimli çocuk kitaplarının kritik içerik analizini yaparak göstermiştir. Araştırma, ırkçılık konusunda kültürel deneyimleri yansıtan yazılı çok az sayıda çocuk kitabı olduğu ve bu kitapların çoğunun konunun gerçekçi tasvirlerini desteklediği göstermiştir.

Alan yazın araştırması sırasında çocuk literatürü, zorbalık ve bibliyoterapi anahtar kelimeleri kullanılmıştır. Alan yazın araştırması bibliyoterapinin zorbalık davranışları üzerine etkisini araştıran deneysel çalışmaların sınırlı olduğunu (Andreou, Paroussi & Gkouni, 2013; Elley, 2014; Khusumadewi, Sholeha & Ifdilb, 2017; Nix, 2013; Solow, 2018; Spencer, 2013; Van Batavia, 2012; Wang ve diğerleri, 2015; Wang ve Goldberg, 2017) bunun yanında bibliyoterapide kullanılacak kitapları analiz eden ve kitap listesi oluşturan çalışmaların (örneğin, Daniel, 2014; Moulton ve diğerleri, 2011; Oppliger ve Davis, 2016; Wiseman & Jones, 2018; Wiseman, Vehabovic ve Jones, 2019; Yubero ve arkadaşları, 2016) da azımsanmayacak sayıda olduğunu göstermiştir. Araştırmalar bibliyoterapinin zorbalık davranışları ve duygusal-sosyal gelişim üzerindeki etkisinin olumlu yönde olduğunu göstermiştir.

Sonuç ve Öneriler

Son yıllarda bibliyoterapi destekleyici ve kapsayıcı sınıf ortamlarını güçlendirmek, mağdurlara destek vermek ve seyircileri eğitmek için kullanılabilir alternatif bir yöntem olarak dikkati çekmektedir (Jack ve Ronan, 2008). Pek çok araştırmacı zorbalığa yönelik müdahale programlarda resimli çocuk kitapları ve hikayelerinin kullanılmasını önermektedir (Andreou, Paroussi & Gkouni, 2013; Freeman, 2016; Heath ve diğ., 2005)

Bibliyoterapinin zorbalık davranışlarını ortadan kaldırma amacıyla kullanımına yönelik ulusal ve uluslararası araştırmalara yönelik alanyazın taraması, bibliyoterapinin etkililiği konusundaki araştırmaların sayısının az olduğunu göstermiştir. Daha önce de Jack ve Ronan (2008) zorbalık davranışlarında bibliyoterapinin etkinliğini araştıran araştırmaların kapsamının dar olduğunu ve bu konudaki geniş bilgi birikimi ile bağlantısı olmadığını vurgulamıştır.

Alan yazın çalışması bibliyoterapi yönteminin zorbalık davranışları ve duygusal-sosyal gelişim üzerindeki etkisinin olumlu olduğunu göstermiştir (örneğin Andreou, Paroussi & Gkouni, 2013; Elley, 2014; Khusumadewi, Sholeha & Ifdilb, 2017; Nix, 2013; Solow, 2018; Van Batavia, 2012; Wang ve diğerleri, 2015; Wang ve Goldberg, 2017).

Türkiye’de yapılan çalışmalara dair alan yazın taraması, çalışmaların tamamına yakınının kuramsal olduğunu ve bibliyoterapi yöntemini tanıtmak üzere kaleme alındığını göstermiştir (Öncü, 2012; Uçar, 1996; Tanrikulu, 2011; Yılmaz & Yakar, 2018). Türkiye de zorbalık konusunda uygulamalı bibliyoterapi çalışmalarına rastlanmamakla birlikte, bibliyoterapi uygulama örnekleri (Akgün & Karaman-Benli, 2019; Bulut, 2010) ve üstün yeteneklilerin eğitimi, matematik eğitimi gibi konularda başarılı bibliyoterapi uygulamaları dikkati çekmektedir (İlter, 2015; Leana-Taşçılar, 2017). Bu konuya en yakın çalışmalardan biri Uysal Bayrak ve arkadaşları (2018) tarafından gerçekleştirilmiştir. Uysal Bayrak ve arkadaşları okul öncesi dönemdeki çocukların problem durumlarında kullandıkları baş etme stratejilerini Ferit Avcı’nın “Kırmızı Fili Gördünüz mü?” kitabı kullanarak incelemişlerdir. Çocuklardan kitabın sonunda yer alan problem duruma ilişkin çözüm önerileri üretmeleri istenmiş ve çocukların ürettikleri stratejiler aktif bilişsel, aktif-davranışsal ve kaçınmadı başa çıkma stratejilerine göre incelenmiştir.

Yine, uluslararası düzeyde bibliyoterapi sırasında kullanılacak zorbalık temalı kitapların seçimi konusunda pek çok çalışmaya rastlanırken (örneğin, Daniel, 2014; Moulton ve diğerleri, 2011; Oppliger ve Davis, 2016; Wiseman & Jones, 2018), ulusal düzeyde bu tür çalışmaların sayısı sınırlıdır (Aydos ve Akman, 2017; Dağlıoğlu & Çamlıbel Çakmak, 2009).

Bibliyoterapi çalışmalarının başarısı uygulama sırasında kullanılacak kitabın seçimine bağlıdır (Sridhar ve Vaughn, 2000). Heath ve arkadaşları (2005) bibliyoterapinin sihirli bir yöntem olarak görülmemesi gerektiğini, diğer yöntemlerle birlikte kullanılmasını önermektedir. Ayrıca yöntemin etkililiğini göstermek için öğrencinin ilerlemesini sağlayan, çocuğun duygusal gereksinimlerine, kişisel özelliklerine ve yaşantılarına uygun kitapların seçilmesini tavsiye etmişlerdir. Flanagan ve arkadaşları (2013) kitapların çocuklar için sağlıklı başa çıkma yollarını öğreten erişilebilir ve etkili araçlar olduğunu ve yazarların neden olabilecekleri potansiyel yarar veya zarardan haberdar olmaları gerektiğini vurgulamıştır.

Özetle, alan yazın taraması, Türkiye’de bibliyoterapinin zorbalığı önleme amacıyla kullanıldığı deneysel çalışmalar ve bu konudaki bibliyoterapi çalışmaları sırasında kullanılacak kitapların seçimine dönük araştırmalar konusunda eksiklikler olduğunu göstermiştir. Bu tür çalışmalar bibliyoterapinin zorbalık davranışlarına müdahalede kullanımını yaygınlaştırmak için önem taşımaktadır.

ULEAD 2019 Annual Congress: ICRE

Bu bağlamda, makalede bibliyoterapi sırasında kullanılacak kitapların seçiminde dikkat edilmesi gereken unsurlara dikkat çekilmiş, etkin bir bibliyoterapi sürecinin aşamaları ayrıntılı olarak ele alınmış ve zorbalık konusunda bibliyoterapinin kullanımı örnek bir uygulamayla taçlandırılmıştır. Bu çalışmanın, okullarda akran zorbalığıyla mücadele programlara yol gösterici olması ve öğretmenleri eylem araştırmalarında bibliyoterapi yöntemini kullanmaya cesaretlendirmesi umulmaktadır.

Bir Bibliyoterapi Uygulama Örneği 'Zor Balık'

Tema: kendisinin ve başkasının duygularını fark eder: 'zor balık' ile zorba davranışların kendinde ve başkalarında yarattığı duyguları fark eder

Bibliyoterapinin Aşamaları

Malzemeler: boyalar, kağıtlar, balık ağı (isteğe bağlı), mandal ya da bant, ses sistemi, öğretmenin tercih edeceği eğlenceli ve hareketli müzik parçaları, makas, kraft kağıdı ya da büyük boy kağıtlar, makaslar.

Isınma ve Hazırlık Çalışmaları:

Öğrenciler sınıf sayısı göz önüne alınarak gruplara ayrılır. Grupların sayısı kadar büyük boy resim kağıdı sınıfın zemine yerleştirilir. Kağıtların üzerine boya takımları bırakılır. Öğrencilere istedikleri renk bir kalem seçerek, küme arkadaşları ile resim kağıdının başına yerleşmeleri söylenir. Öğretmen müziği açtığı anda çocukların yerdeki kağıdı istedikleri gibi karalayabilecekleri söylenir. Çalışmada istasyon tekniği uygulanır. Müzik durduğunda karalama biter ve öğrenci grupları bir başka kağıdın başına geçer. Çocuklar ısındığında ve kağıtların üzerinde yeteri kadar karalamalar oluştuğunda çalışma sonlandırılır.

Öğretmen kağıtları gösterir. "Birazdan bu kağıtları bir canlının yaşam alanına dönüştüreceğiz, sizce burası neresi olabilir?" sorusunu sınıfa yöneltir. Çocukların deniz altını ve balıkları keşfetmesi için ip uçları verilerek öykü ortamının keşfedilmesi sağlanır.

Öğretmen kitabı gösterir. "Kitabı okumaya başlamadan önce bu kağıtlara Zor Balık'ın arkadaşlarını ve onunla birlikte yaşayanları yerleştirmeliyiz." der. Öğrencilerin resim kağıtlarına balıklar çizmeleri, boyamaları ve kesmeleri istenir. Ardından boyanan büyük boy kağıtlara hazırlanan balık resimleri çocuklar tarafından yerleştirilir.

1. Okuma

Zor Balık için çok güzel bir yaşam alanı oluşturduk? Zor Balık ile tanışmak ve dünyasında neler yaşandığını öğrenmek ister misiniz? soruları çocuklara yöneltilir. Öğretmen kitabı öğrencilere gösterir. Yazarı ve çizeri hakkında bilgi verir. Ardından çocuklara öyküyü okur. Okuma sırasında kitabın resimlerini öğrenciler ile paylaşır.

2. Okuma

Kitabın içinde geçen sözcükler, sözcük öbekleri ve deyimler çocuklar ile çalışır. Bu sözcüklerin anlamlarını kendi yorumları ile açıklamaları ve örnekler vermeleri sağlanır.

"Çekinmek, güç, masum olmak, hüzün, bahane uydurmak, hırçınlık, kalp kırmak, alay etmek, çorap örmek, bulanık"

Öğretmen kitabı tekrar okuyacağını ancak okuma sırasında bazı sorular yönelteceğini söyleyerek çocukların dinleme sırasında algılarını açık tutmaya çalışır. Sınıf düzeyine göre cevaplar yazılı veya sözlü olarak cevaplanabilir.

Soru Örnekleri:

Sayfa 2: Zor Balık nasıl bir yerde yaşıyormuş?

Sayfa 4: Zor Balık arkadaşlarına nasıl davranıyormuş?

Sayfa 8: Büyük balıklar, Zor Balığı kötü davranışlarından vaz geçirmek için neler denemişler? Senin başka önerin olur mu?

Sayfa 10: Zor Balık çevresindekilere kötü davrandığında kendisini nasıl hissediyordu?

Sayfa 12: Zor balık neden güçlü olması gerektiğini düşünüyordu?

Sayfa 14: Zor Balık, Kedi ile nasıl karşılaşır?

sayfa 18: Zor Balık, kedi hakkında ne düşünüyor?

Sence Zor Balık, kediden ayrıldıktan sonra çevresindeki balıklara nasıl davranmaya başlamıştır?

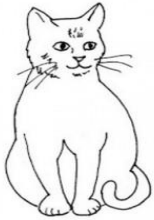
Okuma Sonrası Etkinlikler:

Çocuklar iki üç kişilik gruplara ayrılırlar. Yaratıcı dramada “Dedikodu Halkası” adı verilen teknik kullanılacaktır. Öğrencilerin Zor Balık’ ın tanıdığı diğer balıklar olduğu söylenir. Zor Balığın başına gelen çok enteresan ve heyecanlı olaylar duymuşlardır. Üstelik geriye döndüğünde de eskisi gibi değildir. Çocukların bu yaşantıyı birbirlerine anlatmaları ve balığın artık nelere dikkat etmeye başladığını kendi aralarında konuşmaları istenir. Öğretmen “Ben büyük balıklardan biriyim. Konuşulanları çok merak ediyorum. Grupların arasında yüzerek onları dinlemeye gideceğim. Biz her şeyi denemiştik, Zor Balığı değiştiren şey nedir, gerçekten çok merak ediyorum, böylece başka zor balıklara yardımcı olabiliriz.” der ve dedikodu gruplarının arasında dolaşarak çocuklarla sohbet eder.

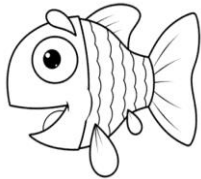
Takip Oyunu: Bu sözcük grubunun bir anlamı var mı bilmiyorum? Sen kullandığın için yazdım.

Ebeleme Oyunu: Çocuklardan biri gönüllü olarak ebe olur. Ebe olan çocuk, kedi rolündedir. Kaçan balıkları yakalayacaktır. Yakalanan balıklar kediden kurtulmak için Zor Balık’ ın değişen davranışlarını söylemek zorundadır. Aynı şeyi söyleyen yanarak oyundan çıkacaktır. (Örneğin, arkadaşları ile alay etmiyor, vurmuyor, arkalarından konuşmuyor, farklı olduklarını Kabul ediyor, oyun kurallarına uyuyor vb.)

Karakter Analizi:

Kedinin kişilik özellikleri nedir?

Zor Balık’ın kişilik özellikleri nasıldır?

ULEAD 2019 Annual Congress: ICRE

Kitabın içerisinde dokuz duygu ifadesi geçmektedir. Öğretmen kitabı başından sonu kadar tekrar okuyacağını söyler. Hikayede on tane duygu belirten sözcüğün geçtiği söylenir. Çocuklara duygu ifaden sözcüklerin neler olduğu sorulur? Öykü son kez okunur ve çocukların okuma sırasında duygu ifade eden kelimeleri bulup yazmaları istenir.

Kitapta geçen duygu ifadeleri: güçlü, hüzünlü, korku, üzölmek, cesur, utanmak, hırçın, kırgın, kötü

Öğrencilerden bu duyguları yaşantıları ile birleştirerek cümleler kurmaları istenir.

Örneğın birisi bana bağıırırssa korkarım.

Arkadaşlarım beni oyuna almazsa kırılıırım gibi...

“Zor Balık, güçlü olmazsa başkalarının onunla alay edeceğini ve onun canını sıkacak şeyler yapacağını düşünüyordu. Bundan korktuğu için başkalarına karşı zorba davranışlar gösteriyordu. Zor Balık güçlü olduğunu başkalarına nasıl göstermeli. Ona neler önerirsin?”

Kitabın ana mesajı: Güçlü olmak başkalarına eziyet etmek ya da onları korkutmak değildir.

KAYNAKÇA

- Akgün, E., & Karaman Benli, G. (2019). Bibliyoterapi with Preschool Children: A Case Study. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar. Current Approaches in Psychiatry*, 11(1),100-111. Doi:10.18863/pgy.392346
- Andreou, E., Papproussi, M., & Gkouni, V. (2013). The effects of an anti-bullying bibliotherapy intervention on children’s attitudes and behavior. *Global Journal of Arts Humanities and Social Sciences*, 1(4), 102-113.
- Arkowitz, H. & Lilienfeld, S. (2006). Do Self-Help Books Help? *Scientific American Mind* 17, (5), 78-79. *Academic Search Complete*.
- Aydos, E. H., & Akman, B. (2017) A Content Analysis of Bullying in Picture Story Books. *International Association of Social Science Research*, 117-124. In Ruggiero, C., Arslan, H., & Icbay, M. A. *Research on Communication*. IASSR. Bialystok, Poland. ISBN: 978-83-948896-2-3
- Berger, K. S. (2007). Update on bullying at school: Science forgotten? *Developmental Review*, 27, 90–126.
- Bohlin, K. E. (2005). *Teaching character education through literature*. London & New York: Routledge Falmer.
- Bradshaw, C.P. (2015). Translating research to practice in bullying prevention. *American Psychologist*, 70(4), 322.
- Brewster, L. (2008). Medicine for the soul: bibliotherapy. *Aplis*, 21(3), 115-199.
- Bulut, S. (2010). Biblioterapi yönteminin okullarda psikolojik danışmanlar ve öğretmenler tarafından kullanılması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9, 34, 17-31.
- Cook, K. E., Earles-Vollrath, T., & Ganz, J. B. (2006). Bibliotherapy. *Intervention in School and Clinic*, 42(2), 91-100. doi:10.1177/10534512060420020801
- Crumley, E.T. (2006). Exploring the roles of librarians and health care professionals involved with complementary and alternative medicine. *Journal of Medical Library Association* 94(1), p. 81–89.
- Cunningham, C. E., Vaillancourt, T., Rimas, H., Deal, K., Cunningham, L.J., Short, K., et al. (2009). Modeling the bullying prevention program preferences of educators: A discrete choice conjoint experiment. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 37(7), 929-943.

ULEAD 2019 Annual Congress: ICRE

- Dağlıoğlu, H. E. & Çamlıbel Çakmak, Ö. (2009). Okul öncesi çocuklarına yönelik yayınlanan hikâye kitaplarının şiddet ve korku öğeleri açısından incelenmesi. *Türk Kütüphaneciliği*, 23(3), 510-534.
- Daniel, K. (2014). *Content analysis of picture books about bullying*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Bowling Green State University, Bowling Green, Ohio, USA.
- Danielson, K. E., & LaBonty, J. (2009). Reading and responding to children's books about bullying. *Ohio Journal of English Language Arts*, 49(1), 31-36.
- Detrixhe, J. J. (2010). Souls in jeopardy: Questions and innovations for bibliotherapy with fiction. *Journal of Humanistic Counseling, Education & Development* 49 (1), 58-72.
- Doll, B., & Doll, C. (1997). *Bibliotherapy with young people: Librarians and mental health professionals working together*. Englewood, CO: Libraries Unlimited.
- Doss, P. G. (2010). *The Effect of Classroom Bibliotherapeutic Intervention on Perceptions of Bullying Among Teachers of Young Children Aged Four and Five*. Dissertations. Theses and Capstone Projects. Paper 415.
- Elley, S. (2014). Examining the Use of Bibliotherapy in a Third Grade Classroom. *Texas Journal of Literacy Education*, 2(2), 91-97. www.texasreaders.org
- Elley, S. (2014). Examining the Use of Bibliotherapy in a Third Grade Classroom. *Texas Journal of Literacy Education*, 2,2, 91-97. www.texasreaders.org
- Evans, C., Fraser, M. & Cotter, K. (2014). The effectiveness of school-based bullying prevention programs: A systematic review. *Aggression and Violent Behavior*, 19, 532–544. [10.1016/j.avb.2014.07.004](https://doi.org/10.1016/j.avb.2014.07.004)
- Farrington, D.P. & Ttofi, M. (2009). School-based programs to reduce bullying and victimization: A systematic review. *Campbell Systematic Reviews*, 5(6), 1-148.
- Flanagan, K. S., Vanden Hoek, K. K., Shelton, A., Kelley, S. L., Morrison, C. M., & Young, A. M. (2013). Coping with bullying: What answers does children's literature provide? *School Psychology International*, 34(6), 691- 706. Doi: [10.1177/0143034313479691](https://doi.org/10.1177/0143034313479691)
- Ford, D. Y. (2000). Multicultural literature and gifted black students: Promoting self-understanding, awareness, and pride. *Roeper Review*, 22 (4) 235-240.
- Forgan, J. W. (2002). Using bibliotherapy to teach problem solving. *Intervention in School and Clinic*, 38, 75 –82.
- Freeman, J.C. (2016) Bibliotherapy as a Bullying and aggressive behavior intervention in schools. *International Journal of Nursing Practice*, 3: 202. Doi: <http://dx.doi.org/10.15344/2394-4978/2016/202>
- Furner, J. M. (2017). Helping all students become Einstein's using bibliotherapy when teaching mathematics to prepare students for a STEM world. *Pedagogical Research*, 2(1), 01. Doi: [10.20897/pedre.201701](https://doi.org/10.20897/pedre.201701)
- Gavigan, K., & Kurtts, S. (2010). Using Children's and Young Adult Literature in Teaching Acceptance and Understanding of Individual Differences. *Delta Kappa Gamma Bulletin*, 77 (2), 11-16.
- Gini, G., & Pozzoli, T. (2009). Association between bullying and psychosomatic problems: A meta-analysis. *Pediatrics*, 123(3), 1059–1065.
- Gladding, S. T., & Gladding, C. (1991). The ABCs of bibliotherapy for school counselors. *School Counselor*, 39, (1), 7-12.
- Gregory, K. E., & Vessey, J. A. (2004). Bibliotherapy: A strategy to help students with bullying. *The Journal of School Nursing*, 20(3), 127–133.
- Heath, M. A., & Cole, B. V. (2012). Strengthening classroom emotional support for children following a family member's death. *School Psychology International*, 33, 243–262. doi: [10.1177/0143034311415800](https://doi.org/10.1177/0143034311415800).

ULEAD 2019 Annual Congress: ICRE

- Heath, M. A., Sheen, D., Leavy, D., Young, E. L., & Money, K. (2005). Bibliotherapy: A resource to facilitate emotional healing and growth. *School Psychology International*, 26, 563-580.
- Heath, M. A., Smith, K., & Young, E. L. (2017). Using Children's Literature to Strengthen Social and Emotional Learning. *School Psychology International*, 38, 541-561.
- Hebert, T. P. & Furner, J. M. (1997). Helping high ability students overcome math anxiety through bibliotherapy. *Journal of Secondary Gifted Education*, 8, 164-179.
- Hebert, T. P. & Kent, R. (2000). Nurturing social and emotional development in gifted teenagers through young adult literature. *Roeper Review*, 22(3), p167-171.
- Henkin, R. (2005). *Confronting Bullying: Literacy as a Tool for Character Education*. Portsmouth, NH: Heinemann.
- Hurley, K. (2019). Short Term and Long Term Effects of Bullying. Remedy Health Media, LLC. <https://www.psycom.net/effects-of-bullying#shorttermeffects-victim-ilter>
- İlter, B. (2015). *Bibliyoterapi tekniğinin üstün yetenekli çocukların mükemmeliyetçilik düzeylerine etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul.
- Jack, S. J. & Ronan, K. R. (2008). Bibliotherapy: Practice and research. *School Psychology International*, 29(2), 161–82.
- Janaviciene, D. (2010). Bibliotherapy process and type analysis: review of possibilities to use in the library. *Tiltai*, 32, 4, 119-132.
- Jiménez-Barbero, J. A., Ruiz-Hernandez, J. A., Llor-Zaragoza, L., Perez-Garcia, M. & Llor-Esteban, B. (2016). Effectiveness of anti-bullying school programs: A meta-analysis. *Children and Youth Services Review*, 61, 165–175.
- Khusumadewi, A & Sholeha, E. & Ifdilb, I. (2017). The Effectiveness of Bibliotherapy to Decrease Negative Thoughts Towards Children with Special Need. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 173, 30-33.
- Leana-Taşçılar, M. Z. (2012). Üstün zekâlı ve yetenekli öğrencilerin de bulunduğu sınıflarda bibliyoterapi kullanımı: Model önerisi. *Türk Üstün Zekâ ve Eğitim Dergisi*, 2(2), 118-136.
- Leana-Taşçılar, M. Z. (2017). Bibliyoterapi programının üstün zekalı ve yetenekli öğrencilerin öz saygı düzeylerine etkisi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(37), 73-95.
- Lee, S., Kim, C. J. & Kim, D. H. (2015). A meta-analysis of the effect of school-based anti-bullying programs. *Journal of Child Health Care*, 19, 136–153. doi:10.1177/1367493513503581
- Lereya, S.T., Copeland, W.E., Costello, E.J., & Wolke, D. (2015). Adult mental health consequences of peer bullying and maltreatment in childhood: Two cohorts in two countries. *The Lancet Psychiatry*, 2(6):524–531.
- McIntyre, T. (1999). Bibliotherapy. Retrieved July 8, 2019, from http://maxweber.hunter.cuny.edu/eres/docs/eres/EDSPC715_MCINTYRE/Biblio.html
- McMillen, P., & Pehrsson, D.E. (2010). Contemporary pupils's literature recommendations for working with preadolescent pupils of divorce. *Journal of Pupils's Literature*, 36(2), 27-34. <https://pdfs.semanticscholar.org/a8ce/d749f2e9f9bb2b43bd1aa999d506096b8c5d.pdf>
- Morris, V.G., Taylor, S.I. & Wilson, J.T. (2000). Using Children's Stories to Promote Peace in Classrooms. *Early Childhood Education Journal*, 28(1), 41-50. <https://doi.org/10.1023/A:1009547604092>
- Moulton, E. (2008). *Confronting bullying: Searching for strategies in children's literature*. Unpublished thesis, Brigham Young University.

ULEAD 2019 Annual Congress: ICRE

- Moulton, E., Heath, M. A., Prater, M. A., & Dyches, T. T. (2011). Portrayals of bullying in children's picture books and implications for bibliotherapy. *Reading Horizons*, 51 (2), 119-148.
- Nansel, T. R., Craig, W., Overpeck, M. D., Saluja, G., & Ruan, W. J. (2004). Cross-national consistency in the relationship between bullying behaviors & psychosocial adjustment. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 158 (8), 730-736.
- Nansel, T.R., Overpeck, M.D., Haynie, D.L., Ruan, W.J., & Scheidt, P.C. (2003). Relationships between bullying and violence among US youth. *Arch Pediatr Adolesc Med*, 157(4):348 –353.
- Nix, N. E. (2013). *Effects of Bibliotherapy on Second Grader's Conflict Resolution Related to Bullying*. Unpublished doctor of Philosophy thesis. Graduate Faculty of Auburn University. Auburn, Alabama.
- Oliver M. (1996). *Understanding Disability: From Theory to Practice*. New York: St. Martin's Press.
- Olweus, D. (1987). School-yard bullying-Grounds for intervention. *School Safety*, 6, 4–11.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Cambridge, MA: Blackwell Publishers.
- Oppliger, P.A., & Davis, A. (2016). Portrayals of Bullying: A Content Analysis of Picture Books for Preschoolers. *Early Childhood Educ J*, 44,5, 515-526. <https://doi.org/10.1007/s10643-015-0734-1>
- Öncü, H. (2012). Bibliyoterapi yönteminin okullarda rehberlik ve psikolojik danışmanlık amacıyla kullanılması. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(16):147-170.
- Paparoussi, M., Andreou, E. & Gkouni, V. (2011). Approaching children's fears through bibliotherapy: A classroom based intervention. In J. Hagen & A. T. Kisubi (eds.). *Best practices in human services: A global perspective* (pp. 284- 300). Oshkosh: Council for Standards in Human Service Education.
- Pardeck, J. T. (1990). Using bibliotherapy in clinical practice with children. *Psychological Reports*, 67, 1043-1049.
- Pardeck, J. T. (1993). *Using bibliotherapy in clinical practice: A guide to self-help books*. Westport, CT: Greenwood Publishing Group.
- Pardeck, J. T. (1995). Bibliotherapy: An innovative approach for helping children. *Early Child Development and Care*, 110, 83-88.
- Riahinia, N. & Azimi, A. (2007). Bibliography usage and practice: A study through Tehran's academic centers. *Library Herald* 45(1), p. 70–83.
- Salmivalli, C., Poskiparta, E., Ahtola, A. & Haataja, A. (2013). The implementation and effectiveness of the KÍVa antibullying program in England. *European Psychologist*, 18(2), 79-88.
- Santacruz, I., Mendez, F. J., & Sanchez-Meca, J. (2006). Play therapy applied by parents for children with darkness phobia: Comparison of two programmes. *Child & Family Behavior Therapy*, 28, 19–35.
- Shechtman, Z. (1999). Bibliotherapy: An indirect approach to treatment of childhood aggression. *Child Psychiatry & Human Development*, 30(1), 39-53.
- Shechtman, Z. (2006). The contribution of bibliotherapy to the counselling of aggressive boys. *Psychotherapy Research*, 16(5), 631–636. Doi:10.1080/10503300600591312
- Smith, C. A. (1993). *The peaceful classroom*. Mt. Rainier, MD: Gryphon House.
- Smith, N. M., Floyd, M. R., Scogin, F., & Jamison, C. S. (1997). Three-year follow-up of bibliotherapy for depression. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 65, 324–327.

ULEAD 2019 Annual Congress: ICRE

- Solow, K. (2018). *Using Children's Books to Build Empathy in Children*. Theses Graduate School of Arts and Social Sciences. Lesley University. Expressive Therapies Capstone Theses. 28.
- Spencer, R. L. (2013). *Bibliotherapy and Bullying: Teaching Young Children to Utilize Peer Group Power to Combat Bullying*. Brigham Young University – Provo. All Theses and Dissertations. 3727. <https://scholarsarchive.byu.edu/etd/3727>
- Sridhar, D. & Vaughn, S. (2000). Bibliotherapy for all: Enhancing reading comprehension, selfconcept, and behavior. *Teaching Exceptional Children*, 33(2), 74-82.
- Tanrikulu, İ. (2011). Self-help books and bibliotherapy: Reflections for Turkey. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 30, 1862 -1866.
- Teglasi, H., Rahill, S., & Rothman, L. (2007). *A story-guided peer group intervention for reducing bullying and victimization in schools*. In J. E. Zins, M. J. Elias, & C. A. Maher (Eds.), *Bullying, victimization, and peer harassment: A handbook of prevention and intervention* (pp. 219–237). New York, NY: Haworth Press.
- TIMSS. (2015). *Uluslararası Matematik ve Fen Eğilimleri Araştırması Matematik ve Fen Bilimleri Ön Raporu 4. ve 8. sınıflar*. T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü Ankara.
- Ttofi, M.M., & Farrington, D.P. (2011). Effectiveness of school-based programs to reduce bullying: A systematic and meta-analytic review. *Journal of Experimental Criminology*, 7(1):27-56. DOI:10.1007/s11292-010-9109-1
- Ttofi, M.M., Farrington, D.P., Lösel, F., & Loeber R. (2011). Do the victims of school bullies tend to become depressed later in life? A systematic review and meta-analysis of longitudinal studies. *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research*, 3(2):63–73.
- Uçar, Ö. (1996). *Ortaöğretim Rehberlik Hizmetlerinde Edebiyat Eserlerinden Yararlanma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- URL-1. <https://olweus.sites.clemson.edu>
- Uysal Bayrak, H., Özen Altinkaynak, Ş. & Erginsoy Osmanoğlu, D. (2018). Okul öncesi dönemdeki çocukların problem durumunda kullandıkları başa çıkma stratejilerinin incelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 8(2), 72-82.
- Van Batavia, A. (2012). *The effects of bibliotherapy on bullying behaviours of adolescents*. Thesis submitted Partial fullfilments Educational Specialist in Human Services. University of Central Missouri.
- Wang, C, Goldberg, T.S. (2017). Using children's literature to decrease moral disengagement and victimization among elementary school students. *Psychol Schs*. 54: 918– 931. <https://doi.org/10.1002/pits.22042>
- Wang, C., Couch, L, Rodriguez, G.R., & Lee C. (2015).The Bullying Literature Project: using children’s literature to promote prosocial behavior and social-emotional outcomes among elementary school students. *Contemp Educ Psychol*, 19(4):320–9.
- Wiseman, A.M., & Jones, J.S. (2018). Examining Depictions of Bullying in Children’s Picturebooks: A Content Analysis From 1997 to 2017, *Journal of Research in Childhood Education*, 32: 2, 190-201,DOI: [10.1080/02568543.2017.1419320](https://doi.org/10.1080/02568543.2017.1419320)
- Wiseman, A.M., Vehabovic, N. & Jones, J.S. (2019). Intersections of Race and Bullying in Children’s Literature: Transitions, Racism, and Counternarratives. *Early Childhood Educ Journal*, 47: 465-474. <https://doi.org/10.1007/s10643-019-00933-9>
- Yılmaz, O. & Yakar, Y. M. (2018). Türk çocuk edebiyatında sorun odaklı yaklaşım. *Çocuk ve Medeniyet*, 2, 29-42.
- Yubero S., Larrañaga E., Sánchez-García S., Cañamares C. (2016) *Reading and Texts: Cyberbullying Prevention from Child and Youth Literature*. In: Navarro R., Yubero S., Larrañaga E. (eds) *Cyberbullying Across the Globe*. Springer, Cham.